

Ülepingutus

(Ilmunud: Eesti Ekspress 25.04.2013)

John Howard oli Austraalia peaministriks neli perioodi järjest. Kui ta 90ndate lõpus võimule tuli, oli üks tema peamisi valimisloosungeid de-reguleerimine. Ja üks neil olid asjad ikka kohati hullud ka. Mäletan, et pargipuude juures võis kohata langevate okste eest hoiatavaid silte ja suuremad ostukeskused pidid oma ukсед kell viis õhtul kinni panema. Erandiks oli neljapäev, siis võis seadusandja armust õhtul kella poole kaheksani šopata. Vabast Eestist tulnud inimest ajas see tookord muidugi muigama. Vägisi tuli meelde nõukaaeg, kui koolisöökklas neljapäeviti kala pidi sööma. Ometi on ka Eesti elu nüüdseks kuidagi nihkesse läinud. Üha sagedamini taban selles jooni, mis viieteist aasta tagust Austraaliat meenutavad.

Esmakordselt tajusin nihkesolekut kuskil nullindate alguspoolel, siis kui Rahvaliid ja Reformierakond ühte valitsusse sattusid. Tundus justkui oleks Oskar Lutsu Toots ja Tõnisson omavahel kohad vahetanud. Rahvaliidu ideoloogid (Tõnisson) tahtsid sel ajal riigile muudkui laenu võtta. Reformikad (Toots) andsid aga endast kõik, et neid tagasi hoida. Vahepealsete aastate jooksul on see nihestatuse tunne üha süvenenud. Kõige sürrealistlikumaid elamusi pakub muidugi poliitika. Viimatistest leiutistest meenuvad näiteks „tasuta“ ühistransport, kus saab jäneseid püüda ja uuenduslikud tähendused fraasile „kodukulud alla“. Siiski pole tegu ainult poliitilise tasandi nähtusega, juured on sügavamal.

Viljandis saab politsei päti käest peksta ja ühiskond arutleb seepeale tõsimeeli kohtupraktika kitsaskohtade üle? Texases oleks too pätt lihtsalt maha kõmmutatud. Kiiruseületamisega vahele jäänud linnapea pääseb karistusest, sest protokollil allkiri oli valesti vormistatud? ETV Pealtnägija paljastab politsei normide rikkumise ja 178 kiiruseületajat saavad trahvid tagasi? Oli see nüüd ikka õigus, mis neis lugudes võidutses?

Teenusmajanduse Koda taotleb riigilt sisserände lihtsustamist, et tuua välismaalt kvalifitseeritud IT spetsialiste? Meie IT-tiigri suust kõlab see jutt kuidagi hambutult. Võiks meenutada, et Eesti eelmise aasta edukaim idufirma TransferWise tegutseb Londonis ja koodikirjutaja leiti PeoplePerHour.com kaudu hoopis Omskist. Kui keegi IT firmadest pilveajastul ikka veel töölubadega jäändab, on küll viimane aeg oma ärimudel üle vaadata.

Eesti Audiitorkogu otsib uut tegevjuhti? Oot-oot, aga seal on juba ametis juhatus, president, asepresident ja kantsler takkapihta? Viimastel aastatel on audiitortegevus nii umbe reguleeritud, et vaja läheb üha uusi „valgustatud“ ametnikke (kõik töökohad muidugi Tallinnas).

Isegi ERR-i avaldatav erakondade reitingutabel mõjub kuidagi veidralt. Umbes nagu küsida magusanäljas rahvalt, kas neile maitseb sool, pipar, sinep või äädikas ja siis teha uudis, et soola populaarsus on langenud.

Kuulsin kunagi üht folkloorset lugu Lääne-Eestist pärit Riigikogu saadikust. Too olla kodukandis muidu mõistlik mees. Kuid esmaspäeva hommikul Tallinna sõites, nii umbes Harutee kandis, käivat tast justkui „krõps“ läbi ja pöörab ära. Reedel koju tagasi sõites jälle vastupidi. Sarnane metamorfoos toimub keset Soome lahte vist ka meie ehitajatega. Soomes teevad kvaliteetset tööd (muidu neid seal ju ei peetaks?), kuid Eestis toimub mingi müstika. Solarise uues kinosaalis kukkus alla lagi. Tallinna kõrgeim hoone Tornimäel projekteeriti vaid kahe liftiga. Uhiuus Loo-Maardu teelõik kaeti asfaldiga, mida tuleb hiljemalt 10 aasta pärast taas uuendada, sest rohkemat meie ilmastikuolud ei võimaldavat. Ometi oli vana teekate sel suure liikluskoozumusega lõigul tervelt 45 aastat ilma pindamata vastu pidanud (ehitusaastad 1964-1967). Kuhu kadus progress ja ametiau?

Viimase näite toon tervishoiust. Kõik kodu- ja välismaised eksperdid on läbi aegade olnud üksmeelsed ühes asjas – riik peab tervishoiu rahastamist suurendama. Viimase kriisi käigus andis valitsus lõpuks järele ja 2009 suunati ligi miljard krooni haiguslehtede raha ümber raviteenustele. Haigekassa poolt hüvitatud töövõimetuspäevade kulud on vähenenud 152 miljonilt eurolt 80 miljoni peale. Ka täna, peale kriisist väljumist, on see raha tervishoius juures. Kas ravijärjekorrad lühenevad? Ei, need pikenevad. Kas palgad tõusevad? Ei, möödunud aastal jõuti esimese streigini. Küll aga kadus koos haigusrahadega vägagi reaalne tükki meie sotsiaalsest kaitsest. Kuidas tundub, kas paneks veel ühe miljardi?

Väliseksperptide luul, et meie tervishoiu probleeme saab lahendada raha ja täpsema planeerimisega on ehk mõistetavgi. Nemad tulevad Rootsist või Ameerikast, neil puudub sotsialismi ehitamise kogemus. Kuid eestlaste naiivsus on kurjast. Ainuüksi märksõna „järjekord“ peaks meile kananaha ihule ajama – midagi sarnast oleme ühes eelmises elus juba kogenud. Me peaksime teadma, et probleem on süsteemne, mitte rahaline.

Kui püüda kõiki neid valukohti ühise nimetaja alla tuua, siis mulle tundub üha enam, et probleemi nimeks on ülepingutus. Kui mutril vint üle keerata, muutub ta kasutuks. Kui riigi ehitamisega üle pingutada, hakkab ta tootma oma alusmõtte vastandeid – solidaarsuse asemel totalitaarsust ja käsumajandust (tervishoid), õigusriigi asemel paragrahvi diktatuuri (politsei), vajaduste asemel rahuldama tahtmisi. Meie riigipidamise kogemus on nii lühike, et seda ülepingutuse hetke ei osata veel ära tunda. Puudub vastav ajalooline kogemus, mis suurrahvastel revolutsioonide ja kodusõdade näol olemas on.

Kohati tundub, et eestlane suhtub oma riiki nagu kratti. Umbes nii, et kui see on olemas, siis ise ei pea enam midagi tegema. Võib vilusse pikali heita ja kratile üha uusi ülesandeid välja nuputada. Tegelikult ei loonud me oma riiki ju selleks, et ta hundi murtud lambad kinni maksaks ja pensionipõlveks vajaliku laste arvu kindlustaks. Väga veider on vaadata teleekraanilt tõsiseid kodanikke arutamas, mida riik peaks veel tegema sündivuse suurendamiseks. Ehk piisab juba? Minu teadmist mööda on sigimisvõime ikka kodanikel, mitte riigil – see on sinu ja minu, mitte riigi küsimus. Ka kirjutamata seadustele peab ühiskonnas ruumi jääma.

Guido Viik